

VRAAGONTWIJKING VAN MANLIJKE EN VROUWELIJKE POLITICI EN NIET-POLITICI*

Erica Huls, Communicatiewetenschap, Universiteit van Tilburg

1 Inleiding

De probleemstelling van dit onderzoek is: verschillen manlijke en vrouwelijke politici en niet-politici in de mate waarin en de middelen waarmee ze vragen ontwijken? In deze inleiding worden twee aspecten van deze probleemstelling uitgewerkt: wat kan men verstaan onder *vraagontwijking* (paragraaf 1.1) en waarom is het interessant vrouwen en mannen die verschillen in politieke betrokkenheid in dit opzicht te vergelijken (paragraaf 1.2).

1.1 *Vraagontwijking*

Vraagbeantwoording en vraagontwijking zijn van toenemend belang in de meningsvorming van burgers en politici over gebeurtenissen in de actualiteit. Het betrekkelijk recent op gang gekomen onderzoek naar deze fenomenen laat ten eerste zien dat de grens tussen vraagbeantwoording en vraagontwijking lastig te trekken is en ten tweede dat er verschillende vormen van vraagontwijking zijn (Clayman & Heritage, 2002; Thornborrow, 2002). Het onderwerp van deze studie, vraagontwijking, is dus een glibberig en niet-eenduidig fenomeen.

Toch wordt hier geprobeerd het empirisch te onderzoeken. Als voorbereiding op het huidige onderzoek is een interview van de door de wol geverfde Britse journalist Martin Bashir met de Amerikaanse popster Michael Jackson geanalyseerd met behulp van begrippen uit het studieboek van Hutchby en Wooffitt (1998). Op basis van deze voorstudie (Huls, 2005) en het onderzoek van anderen zijn vier vormen van vraagontwijking voor onderzoek gekozen:

1. Spelen met de gespreksrol. Het is mogelijk een vraag te ontwijken door je niet aan de rol van geïnterviewde te houden. Je kunt bijvoorbeeld de interviewer confronteren met zijn of haar stelling, de invitatie van de interviewer afmaken, een ander onderwerp aansnijden en daarmee de agenda bepalen, luistersignalen geven en in de luisterende rol blijven zitten of een tegenvraag stellen.

In het volgende voorbeeld ondervraagt Bashir Jackson over zijn relatie met zijn kinderen en hun moeders. Prince is de zoon van Jackson. Hij heeft geen contact

* Het onderzoek is uitgevoerd in samenwerking met Yvette Kuiper (Kuiper, 2006).

met zijn moeder. Jackson was getrouwd met de moeder van Prince, maar ze leven niet samen.

- 1 Bashir: When I was talking to Prince one day, he said to me that ,uh, he he didn't have a mother.
- 2 Jackson: He said he didn't have a mother?
- 3 Bashir: Yeah, I, I said "Prince, where's your mummy?" And he said: "I haven't got a mother".
- 4 Jackson: That's right.
- 5 Bashir: D-Did you tell him to say that?
- 6 Jackson: No.

Jackson neemt hier de rol van geïnterviewde niet op zich: in 2 speelt hij de bal terug met een luistersignaal en tevens tegenvraag, in 4 beperkt hij zich tot een bevestigend luistersignaal en in 6 geeft hij antwoord maar ook niet meer dan dat.

2. Spelen met de beurtwisselingsregels. Je kunt bijvoorbeeld beginnen voordat het beurteinde bereikt is (door elkaar heen praten en interrumpen dus), zwijgen als je aan de beurt bent of je eigen beurt niet afmaken.

Een voorbeeld hiervan is ook aan het interview van Bashir en Jackson ontleend. Bashir onderzoekt de rol van plastische chirurgie in de verandering van Jacksoms gezicht.

- Bashir: When we were talking, some time ago, you talked about how you went through adolescence. You had a terrible time. And in fact, I had a look at some pictures of you during that period and you did have a lot of spots. One of the things you clearly used to overcome this, is changing your appearance. You have, you've kind of, you know you're phy-physically changed, haven't you? The photographs of you, if I look at you [//

- Jackson: [No! It's called adolescence, it's called growing and changing.

Het beginpunt van simultaan spreken is aangeduid met '[' . Stoppen met spreken door simultaneïteit is aangeduid met '/ ' . Hier interrumpeert Jackson Bashir, dat wil zeggen hij begint te spreken voordat het eind van Bashirs gespreksbijdrage aanstaand is en ontnemt Bashir het woord.

3. Het antwoord verpakken in beleefdheid. De geïnterviewde kan solidariteits- of respectstrategieën (Brown & Levinson, 1987) toepassen. In het volgende voorbeeld blijft Jackson ontkennen dat zijn gezicht ingrijpend veranderd is:

- 1 Bashir: Your lips are very different now to what they were then.
- 2 Jackson: Nope.
- 3 Bashir: But they look different.
- 4 Jackson: No, I'm sorry. Same lips.

In 2 doet hij dat direct en zonder omhaal; in 4 doet hij meer dan dat: hij excuseert zich bovendien, en toont daarmee respect.

Ook kan de geïnterviewde een indirect antwoord geven.

Houtkoop & Koole (2000) geven het volgende voorbeeld van een indirect antwoord:

- Interviewer: En heeft u wel eens hasj gerookt?
 Politicus: Ik kan geen president van Amerika meer worden.
 Interviewer: Haha. Dus ook nog geïnhaald.

4. Een antwoord geven dat niet tevreden stelt, bijvoorbeeld een incompleet antwoord geven, onwetendheid claimen, de vraag aanvallen of het spreekstandpunt verschuiven en niet namens jezelf antwoorden, maar in naam van bijvoorbeeld *wij* (= de politieke partij). Een voorbeeld hiervan is:

Bashir: So when d'you think you're gonna have your next child?

Jackson: I wish I could have it today.

Met het noemen van een datum of een termijn zou Jackson de vraag beantwoord hebben; in plaats daarvan verwoordt hij zijn wens.

Het begrip 'vraagontwijking' van dit onderzoek omvat dus meer dan ontwijkend antwoorden: met de eerste twee vormen speelt de geïnterviewde in op de vraag voordat het antwoord aan de orde is.

Zoals gezegd wordt het fenomeen vraagontwijking in vier verschillende sociale groepen onderzocht: manlijke politici, vrouwelijke politici, manlijke niet-politici en vrouwelijke niet-politici. De vraag waarom juist deze vier categorieën in het onderzoek betrokken zijn, wordt beantwoord nadat in de volgende paragraaf theorievorming over verschillen in de gespreksstijl van vrouwen en mannen behandeld is.

1.2 *Opvattingen over de gespreksstijl van vrouwen en mannen*

Een ouderwetse en nauwelijks nog serieus te nemen opvatting over de verschillen in gespreksstijl van mannen en vrouwen is de deficiëntieopvatting: vrouwen zouden minder goed ontwikkeld zijn en minder verstand van zaken hebben dan mannen. Hun linguïstische beperktheid is de uitdrukking van hun cognitieve minderwaardigheid.

Deze opvatting is te vinden in het werk van wereldvermaarde linguïsten uit het begin van de twintigste eeuw, bijvoorbeeld Jespersen (1928) en Van Ginneken (1913). Ook in het begin van de jaren zeventig was de deficiëntieopvatting nog wel eens leidend voor het onderzoek. In serieus onderzoek echter hield deze opvatting, die het taalgebruik van vrouwen diskwalificeerde, geen stand. Hoewel maatschappelijk moeilijk uit te roeien, is er op dit moment geen zichzelf respecterend linguïst meer die deze opvatting in een wetenschappelijk debat durft te verdedigen.

Meer kenmerkend voor de gedachtevorming van de jaren zeventig over man-vrouwverschillen in gespreksstijl is de zogenoemde dominantieopvatting (Thorne & Henley, 1975). Die opvatting brengt sekseverschillen in taalgebruik in verband met een hiërarchische maatschappij (bijvoorbeeld Zimmerman & West, 1975). Daar bestaan machtsverschillen tussen bijvoorbeeld volwassenen en kinderen, witten en zwarten, mannen en vrouwen. Deze machtsverhoudingen op macroniveau zouden hun weerslag hebben in de alledaagse interactie. Toegespitst op gesprekken tussen mannen en vrouwen betekent dit dat mannen daarin meestal de boventoon zouden voeren, terwijl vrouwen een luisterende en geïnteresseerde rol zouden spelen, en zo als het ware medeplichtig zijn aan hun eigen ondergeschikte positie (Fishman, 1978).

In de jaren tachtig kwam een derde perspectief op de verschillen in mannelijke en vrouwelijke communicatiestijl tot ontwikkeling: de differentieopvatting (Maltz &orker, 1982; Tannen, 1991). Deze opvatting stelt dat vrouwen en mannen zich in hun kindertijd verschillende sociolinguïstische subculturen hebben eigen gemaakt. Jongens spelen doorgaans in grotere groepen waarin het gevecht om de rangorde plaatsvindt. Ze verwerven aandacht temidden van veel concurrenten, ze proberen elkaar te sturen en ze

gaan conflicten aan. Meisjes daarentegen spelen meestal met een of hooguit twee andere meisjes en proberen daarin harmonie te bereiken. Ze stellen vragen, en geven daarmee de ander het woord, ze luisteren en gaan conflicten uit de weg. In hun spel hebben jongens en meisjes – de latere mannen en vrouwen – verschillende opvattingen ontwikkeld over wat een vriendelijk, coöperatief gesprek is. Ze geven aan bepaalde taalkenmerken een verschillende betekenis. Een luistersignaal bijvoorbeeld (“hm”) heeft voor een vrouw de betekenis: “Ik luister. Ga door.” Mannen geven daarmee aan: “Ik ben het met je eens.” In communicatie tussen mannen en vrouwen kan dit tot misverstanden leiden.

In verschillende publicaties is gesteld dat de differentieopvatting de verschillen tussen mannen en vrouwen bagatelliseert (bijvoorbeeld Henley & Kramarae, 1991; Uchida, 1992). De in feite al wat oudere dominante opvatting zou de betere zijn.

Recent is een vierde opvatting over de relatie tussen taal en sekse (nu *gender* genoemd) ontwikkeld, de constructivistische opvatting (Eckert & McConnell-Ginet, 2003). In deze opvatting staat het begrip ‘community of practice’ centraal. Gender wordt niet beschouwd als een gegeven dat taalgebruik determineert, maar als een constructie van mensen. Mensen leven en communiceren als leden van een beroepsgroep of samenwerkingsverband en zoeken daar de gelijkenis. Ze kunnen ervoor kiezen gender te markeren. Ook de middelen waarmee ze dat doen en de situaties waarin worden door de betrokkenen bepaald. De gedachte is dat een gedeelde *community of practice* tot overeenkomsten in de gespreksstijl van de leden leidt.

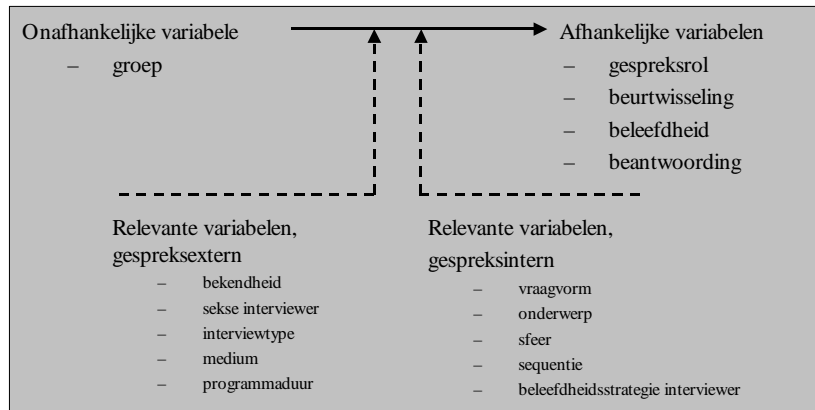
Kenmerkend voor het onderzoek vanuit deze constructivistische opvatting is dat er geen gedachten over genderverschillen aan ten grondslag liggen. Het heeft oog voor allerlei vormen van variatie: de variatie in de constructie van gender, de variatie in de taalverschijnselen die gender uitdrukken en de variatie binnen een groep.

In het licht van de hier gepresenteerde opvattingen over de gespreksstijl van vrouwen en mannen is het interessant om in een corpusanalyse na te gaan of vrouwen en mannen op dit punt nog steeds verschillen, en zo ja, of ze dat in alle situaties en gesprekscontexten doen. Bijzonder aan ons onderzoek is dat we het gespreksfenomeen vraagontwijking centraal stellen. Dit complexe fenomeen is als zodanig nog niet eerder corpusanalytisch onderzocht; wel zijn seksespecifieke gegevens over de deelaspecten beurtwisseling (James & Clarke, 1993) en beleefdheid (Holmes, 1995) voorhanden. Mochten we verschillen vinden, dan kan de specifieke aard van de verschillen misschien uitwijzen welke van de opvattingen over de gespreksstijl van mannen en vrouwen het meest te verenigen is met de data.

Door niet alleen mannen en vrouwen, maar ook politici en niet-politici in het onderzoek te betrekken, is het mogelijk specifiek de meest recente opvatting over de gespreksvoering van vrouwen en mannen, de constructivistische opvatting, met de empirie te confronteren. Immers, de politici zijn een beroepsgroep, of *community of practice*, waarin communicatieve vaardigheid een belangrijke rol speelt. Het ligt voor de hand te veronderstellen dat ze meer vraagontwijking en meer verschillende vormen van vraagontwijking zullen toepassen dan niet-politici. Constructivistisch gedacht ligt het echter niet voor de hand te veronderstellen dat deze groep genderverschillen zal markeren. Uit de constructivistische opvatting kan dus een specifieke verwachting voor de corpusanalyse worden afgeleid: de politici zullen relatief sterk verschillen van de niet-politici, maar het genderverschil binnen de politici zal relatief gering zijn. Over een eventueel genderverschil binnen de niet-politici doet de constructivistische opvatting geen uitspraak.

Figuur 1 geeft de onderzoeksopzet in schema weer. Deze figuur wordt toegelicht in paragraaf 2.1 en 2.2.

Figuur 1: De onderzoeksopzet in schema

2.1 De onafhankelijke variabele en de afhankelijke variabelen

De onafhankelijke variabele in het onderzoek is de groep. In de geïnterviewden zijn vier groepen onderscheiden: politieke mannen, niet-politieke mannen, politieke vrouwen en niet-politieke vrouwen.

In totaal zijn 32 gespreksfragmenten van 10 minuten geanalyseerd, van iedere groep 8. De interviews zijn uitgezonden op de radio of televisie in 2003, 2004 en 2005. Het zijn telkens tweegesprekken. De gespreksfragmenten zijn voor een deel in het kader van dit onderzoek door Yvette Kuiper en de auteur getranscribeerd, voor een deel ook waren transcripten van studenten uit de cursus gespreksanalyse beschikbaar. Het geanalyseerde beurtentotaal is 947.

Rechtsboven in figuur 1 staan de gespreksfenomenen die onderzocht zijn: vier aspecten van vraagontwijking. De eerste drie zijn in de inleiding van dit artikel al beschreven. Het zijn dichotome variabelen. De vierde variabele – de beantwoording – wordt hier uitgebreider behandeld. Ze heeft vier waarden:

1. Antwoord geven. Hiervan is sprake wanneer geen van de hierna te noemen antwoordvormen optreedt en de interviewer tevreden lijkt.
2. Een onbevredigend antwoord geven. Dit kan op de volgende manieren: de geïnterviewde kan een non-antwoord of incompleet antwoord geven, hij/ zij kan vaag doen, hij/ zij kan niet ingaan op een deel van de vraag, hij/ zij kan een *niets-aan-de-hand*-antwoord geven. Ook het spreekstandpunt verschuiven en niet namens jezelf antwoorden, is hieronder begrepen.
3. Een antwoord weigeren. Ook hier zijn diverse mogelijkheden. De geïnterviewde kan openlijk en direct een antwoord weigeren, hij/ zij kan onwetendheid claimen en

hij/ zij kan de vraag aanvallen. Dat laatste kan door de vraag als niet relevant, al eerder beantwoord of onjuist aan te merken. Ook kan men de vraag in het extreme trekken (Pomerantz, 1986), er zo een grap van maken en dan een goede aanleiding hebben om er niet op in te gaan (Jucker, 1986).

4. Op een presuppositie van de vraag ingaan. Onder een presuppositie wordt hier verstaan: een propositie waarvan de waarheid wordt aangenomen in de vraag (Green, 1996). Het effect is vaak dat het onderwerp geherformuleerd en daardoor verschoven wordt. Het is ook mogelijk de vraag zelf te negeren via het ter discussie stellen van een presuppositie.

De vier aspecten van vraagontwijking sluiten elkaar niet uit. Het is bijvoorbeeld mogelijk de interviewer met een beleefd verpakte tegenvraag over een presuppositie in de vraag te interrumperen. De waarden die de verschillende aspecten kunnen aannemen uiteraard wel.

De vraag of de vier groepen in het onderzoek verschillen in vraagontwijking is kwantitatief geanalyseerd met behulp van SPSS. De resultaten worden gepresenteerd in kruistabellen en geëvalueerd met χ^2 -toetsen (Siegel & Castellan, 1988).

2.2 *De potentieel relevante variabelen*

Wanneer we een relatie vinden tussen de onafhankelijke en een afhankelijke variabele – dus wanneer bijvoorbeeld de manlijke politici meer met de gespreksrol spelen dan de vrouwelijke politici, die op hun beurt dit gedrag vaker vertonen dan de manlijke en vrouwelijke niet-politici –, zouden andere variabelen, bijvoorbeeld het interviewtype, de verklaring daarvoor kunnen vormen. Wanneer het spelen met de gespreksrol in informatieve interviews vaker voorkomt dan in onderhoudende en wanneer de politici meer in informatieve interviews optreden dan de niet-politici, dan verschillen ze mogelijk niet als groep, maar doordat ze in verschillende contexten geobserveerd zijn. De volgende stap is dan om het spelen met de gespreksrol van de groepen per context apart te vergelijken.

Figuur 1 toont in de onderste helft de 10 contextuele variabelen die in het onderzoek zijn opgenomen als potentieel relevant voor de relatie tussen groep en vraagontwijking. De gespreksinterne variabelen zijn voor het gehele interviewfragment constant; de gespreksinterne kunnen in de loop van het gesprek veranderen. Ze worden hier niet verder uitgewerkt, omdat het niet mogelijk is ze in het korte bestek van dit artikel gedegen in de resultaten te betrekken. Hun effecten zijn geëvalueerd met behulp van logistische regressies (Field, 2000; Kinnear & Gray, 2001). Voor elke variabele geldt dat er vier mogelijke uitkomsten zijn: de variabele is niet relevant voor vraagontwijking, ze is relevant, maar niet voor de relatie tussen groep en vraagontwijking, ze leidt tot een nuancering van de conclusie en ze vormt de reden om de reikwijdte van het onderzoek in te perken. Na de presentatie van de resultaten wordt de samenvattende conclusie van deze analyses gegeven; geïnteresseerden in meer specifieke uitkomsten worden verwezen naar Kuiper (2006).

3 Resultaten

In tabel 1 zijn gegevens uit twee kruistabellen samengevoegd: het omgaan met de gespreksrol van de verschillende groepen geïnterviewden en het omgaan met de beurtwisselingsregels. De onderste rij geeft het gemiddelde van de vier groepen weer. Gemiddeld spelen de geïnterviewden in 40,3% van hun gespreksbijdragen met de gespreksrol. De manlijke politici zitten daar met 60,5% ruim boven. De vrouwelijke politici scoren met 47,5% ook hoger dan gemiddeld. De manlijke niet-politici doen het iets minder dan gemiddeld en de vrouwelijke niet-politici vertonen dit gedrag het minst. De groepen verschillen significant ($\chi^2(3)=62,0$, $p < .001$). De paarsgewijze vergelijking is telkens ook significant.

De rechterkolom in tabel 1 geeft weer hoe de verschillende groepen omgaan met de beurtwisselingsregels. Het verschil tussen de groepen is significant ($\chi^2(3)=19,22$, $p < .001$). Ook hier zien we dat de manlijke politici er het meest mee spelen, gevolgd door de vrouwelijke politici en de manlijke niet-politici. De vrouwelijke niet-politici houden de beurtwisselingsregels het meest in stand. In de paarsgewijze vergelijkingen verschillen zij als enige groep telkens significant van de andere groepen.

Tabel 1: *Het spelen met de gespreksrol en het spelen met de beurtwisselingsregels van de verschillende groepen geïnterviewden (percentages)*

		Spelen met de gespreksrol	Spelen met de beurtwisselingsregels
Politici	Mannen (n=167)	60,5	17,4
	Vrouwen (n = 244)	47,5	16,8
Niet- politici	Mannen (n=230)	37,8	11,7
	Vrouwen (n=306)	25,5	6,2
Totaal	(n=947)	40,3	12,2

Tabel 2 heeft betrekking op de beleefdheid van de verschillende groepen geïnterviewden. Ook in dit aspect van vraagontwijking verschillen de groepen ($\chi^2(6)=58,85$, $p < .001$; de paarsgewijze vergelijking is telkens significant). De manlijke politici zijn het minst direct en passen deze vraagontwijkingsvorm het meest toe. Ze worden nu niet gevolgd door de vrouwelijke politici, maar door de manlijke niet-politici. Daarna komen de vrouwelijke politici en niet-politici. De groepen ontwijken met andere middelen: de vrouwelijke politici zijn bijvoorbeeld relatief vaak indirect, terwijl de manlijke politici solidariteits- en respectstrategieën prefereren.

Tabel 2: *De beleefdheid van de verschillende groepen geïnterviewden (percentages)*

		Direct	Met middelen	Indirect
Politici	Mannen (n=167)	49,7	46,1	4,2

	Vrouwen (n = 244)	71,3	22,5	6,1
Niet-politici	Mannen (n=230)	62,2	35,2	2,6
	Vrouwen (n=306)	79,4	19,0	1,6
Totaal	(n=947)	67,9	28,6	3,5

Hier volgt een voorbeeld van een minister die zijn antwoord met middelen omkleedt:

Interviewer: We horen veel minder van u dan toen u nog fractievoorzitter in de Tweede Kamer was. Hoe komt dat?

Politicus: Nou. Ik weet niet precies wat u daarmee bedoelt, maar ik geloof dat ik nogal druk ben met de verschillende onderdelen van mijn portefeuille.

De toevoegingen *ik geloof* en *nogal* maken het antwoord van de politicus voorzichtiger.

Dat een vrouwelijke politicus niet graag met Geert Wilders wil gaan regeren, wordt hieronder indirect geformuleerd:

Interviewer: Zou u echt met Geert Wilders willen regeren?

Geïnterviewde: Nou, als u mij 's nachts wakker maakt en vraagt: "Met wie zou jij het eerst willen regeren?", dan zal ik niet zeggen "Geert Wilders".

Tabel 3 tenslotte geeft inzicht in het beantwoordingspatroon van de groepen geïnterviewden ($\chi^2(9)=56,42$, $p < .001$). Nu zijn het de vrouwelijke politici die het meest ontwijken: zij doen dit door op een presuppositie in te gaan. De manlijke politici ontwijken ook relatief vaak, maar zij doen het door het antwoord te weigeren. De manlijke niet-politici geven meer dan gemiddeld een onbevredigend antwoord. De vrouwelijke niet-politici geven relatief vaak *gewoon* een antwoord. De paarsgewijze vergelijking van de groepen is telkens significant.

Tabel 3: Het beantwoordingspatroon van de verschillende groepen geïnterviewden (percentages)

		Antwoord	Onbevredigend antwoord	Antwoord weigeren	Op presuppositie ingaan
Politici	Mannen (n=167)	57,8	15,1	19,3	7,8
	Vrouwen (n = 244)	57,1	13,0	13,0	16,8
Niet-politici	Mannen (n=230)	64,0	19,3	3,9	12,7
	Vrouwen (n=306)	73,1	14,6	7,0	5,3
Totaal	(n=947)	64,1	15,4	10,0	10,5

De vraag doet zich voor in hoeverre deze resultaten beïnvloed zijn door potentieel relevante variabelen. Deze zijn geëvalueerd (zie paragraaf 2.2). De samenvattende conclusie luidt dat het algemene beeld dat hier is gegeven, niet diepgaand hoefde te worden herzien op grond van deze analyses: politici ontwijken meer dan niet-politici en

mannen meer dan vrouwen. De gesprekscontext zorgt wel voor variatie in de vraagontwijking, maar vooral manlijke politici doen het in alle omstandigheden relatief veel; de vrouwelijke politici passen zich het meest aan de omstandigheden aan.

De resultaten kunnen met voorbeeldfragmenten die via het internet beschikbaar zijn, geïllustreerd worden. Hoe een manlijke politicus vragen ontwijkt is te horen in een radio-interview in het programma *De Ochtenden* van Gerard Legebeke met Camiel Eurlings, die toen buitenlandwoordvoerder van het CDA was. Voor voorbeelden van de vraagontwijking van een vrouwelijke politicus, kan verwezen worden naar een interview van Andries Knevel met de fractievoorzitter van GroenLinks Femke Halsema in het tv-programma *Het Elfde Uur*. Relatief veel kenmerken van het antwoordgedrag van manlijke niet-politici kunnen worden waargenomen in een interview van Maartje van Weegen met cabaretier Theo Maassen in het programma *NOVA*. Het interview van Hella van der Wijst met kunstenaars Truus Menger in het tv-programma *De Wandeling* tenslotte laat zien hoe een niet-politieke vrouw de vragen pareert.

4 *Discussie*

Een opmerkelijk aspect van de resultaten is dat ze de deficiëntieopvatting over de gespreksstijl van mannen en vrouwen weer actueel lijken te maken. Men kan de niet-politieke vrouwen in dit onderzoek als *deficiënt* zien: ze gebruiken immers minder ontwijking en hebben wat dat betreft ook minder tot hun beschikking. Laten we echter niet vergeten dat ze *minder* zijn in gespreksvaardigheden met een twijfelachtige waarde: vraagontwijking is vaak slinks en sluw, je komt er misschien wel ver mee, maar of we allemaal kampioen vraagontwijking moeten worden? Tegenover de deficiëntieopvatting kan de stelling gezet worden: Van de vier onderzochte groepen voeren de niet-politieke vrouwen het beste een gesprek: ze werken mee, luisteren, geven directe antwoorden, leggen uit, praten niet door elkaar heen en ze passen beleefdheid toe.

Bevestigen onze resultaten misschien een andere opvatting uit het debat over de sekseverschillen in gespreksstijl: de dominantieopvatting? In de geest van die opvatting zou men van mannen als personen met doorgaans meer macht ook meer vraagontwijking verwachten. Ons onderzoek laat echter in verschillende opzichten meer een tweedeling tussen politici en niet-politici zien dan een tussen mannen en vrouwen. De vrouwelijke politici overtreffen immers de manlijke niet-politici in de twee van de vier aspecten van vraagontwijking significant, terwijl ze in het derde aspect hoger scoren en in het vierde voor een deel lager en voor een deel hoger. Het onderzochte communicatieve gedrag heeft wel met dominantie te maken in de zin dat het de gedragsalternatieven van de ander bepaalt, terwijl deze weerstand biedt, maar het is niet zo dat de dominante middelen in dit onderzoek uitsluitend aan de mannen toevallen ten koste van de vrouwen. De vrouwelijke politici passen niet in het patroon dat mannen vrouwen domineren.

De derde opvatting over verschillen in gespreksstijl van vrouwen en mannen, de differentieopvatting, verklaart waarom de niet-politieke vrouwen onderaan en de politieke mannen bovenaan staan in de rangorde van de vraagontwijking. Ze verklaart ook dat de politieke vrouwen onder de politieke mannen staan. De niet-politieke mannen staan dan lager dan de politieke mannen omdat ze minder bedreven zijn in het gevecht om de rangorde ofwel minder ambitieus. Niet goed passend binnen deze

opvatting is echter het resultaat dat de politieke vrouwen in veel opzichten hoger staan in de hiërarchie dan de niet-politieke mannen. Dat resultaat past beter bij de vierde opvatting, de constructivistische.

Deze constructivistische opvatting stelt immers dat gender geen determinant van taalgedrag is, maar dat taalgebruikskenmerken in *communities of practice* gekozen kunnen worden om verschillen te markeren, al bestaat er in *communities of practice* doorgaans een tendens tot het delen van de kenmerken. De in het onderzoek betrokken politici vormen een beroepsgroep met relatief veel gedeelde conversationele kenmerken. Ze zijn allemaal relatief goed in allerlei vormen van vraagontwijking. Niet passend binnen deze opvatting is echter de bevinding dat de manlijke en vrouwelijke politici van elkaar verschillen op een wijze die moeilijk gezien kan worden als een keuze van de betrokkenen om gender te markeren.

Het is duidelijk dat geen van de vier opvattingen over de verschillen in taalgebruik van mannen en vrouwen volledig past bij onze resultaten. Iedere opvatting wordt echter wel voor een deel bevestigd. De werkelijkheid heeft zoals het de werkelijkheid betaamt een eigen complexiteit aangenomen. Verrassend in de werkelijkheid die we onder de loep hadden was wel dat vraagontwijking zoveel meer en minder doorzichtige varianten heeft en dat mensen er zo verschillend gebruik van maken.

Vindplaatsen van de interviewfragmenten

Eurlings: <http://www.ochtenden.nl/afleveringen/februari2004/> aflevering 3 februari 2004 vanaf minuut 50, laatst bezocht 02-09-2007.

Halsema: <http://www.eo.nl/portals/programs/item.jsp?item=5572124> aflevering 19 oktober 2004, vanaf minuut 12.42, laatst bezocht 01-09-2007.

Maassen:

http://www.novatv.nl/index.cfm?ln=nl&fuseaction=videoaudio.details&reportage_id=2730 aflevering 19 juli 2004 vanaf minuut 7, laatst bezocht 01-09-2007.

Menger: <http://wandelen.kro.nl/wandeling2004/menger.aspx#> aflevering 19 november 2004 vanaf minuut 8, laatst bezocht 17-05-2007.

Bibliografie

- Brown, P., & Levinson, S. (1987). *Politeness: Some universals in language usage*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Clayman, S. E., & Heritage, J. (2002). *The news interview; journalists and public figures on the air*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Eckert, P., & McConnell-Ginet, S. (2003). *Language and gender*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Field, A. (2000). *Discovering statistics using SPSS for Windows*. Londen etc.: Sage.
- Fishman, P. (1978). Interaction: the work women do. *Social Problems*, 25, 397-406.
- Ginneken, J. v. (1913). *Handboek der Nederlandsche taal: De sociologische structuur der Nederlandsche taal* (Vol. 1). Nijmegen: Malmberg.
- Green, G. M. (1996). *Pragmatics and natural language understanding*. Mahwah, NJ: Erlbaum.

- Henley, N., & Kramarae, C. (1991). Gender, power and miscommunication. In H. Giles (Ed.), *Miscommunication and problematic talk* (pp. 18-43). Newbury: Sage.
- Holmes, J. (1995). *Women, men and politeness*. Londen en New York: Longman.
- Houtkoop, H., & Koole, T. (2000). *Taal in actie: Hoe mensen communiceren met taal*. Bussum: Coutinho.
- Huls, E. (2005). *Waarbeidsvinding en waarbeidsmaskering*. Ongepubliceerd manuscript, Tilburg, Universiteit van Tilburg.
- Hutchby, I., & Wooffitt, R. (1998). *Conversation analysis: Principles, practices and applications*. Cambridge: Polity Press.
- James, D., & Clarke, S. (1993). Women, men, and interruptions: A critical review. In D. Tannen (Ed.), *Gender and conversational interaction* (pp. 231-280). New York, Oxford: Oxford University Press.
- Jespersen, O. (1928). *De ontwikkeling en de oorsprong van de taal*. Amsterdam: Maatschappij voor goede en goedkope lectuur.
- Jucker, A. H. (1986). *News interviews: A pragmatic analysis*. Amsterdam: Benjamins.
- Kinney, P. R., & Gray, C. D. (2001). *SPSS for windows made simple, release 10*. Hove: Psychology Press.
- Kuiper, Y. (2006). *Vraagontwikking: verschillen tussen mannelijke politici, vrouwelijke politici en niet-politici*. Masterscriptie, Universiteit van Tilburg, Tilburg.
- Maltz, D. N., & Borker, R. (1982). A cultural approach to male-female miscommunication. In J. J. Gumperz (Ed.), *Language and social identity* (pp. 196-216). Cambridge: Cambridge University Press.
- Pomerantz, A. (1986). Extreme case formulations. *Human Studies*, 9, 219-230.
- Siegel, S., & Castellan, N. J., Jr. (1988). *Nonparametric statistics for the behavioral sciences, second edition*. New York etc.: McGraw-Hill.
- Tannen, D. (1991). *Je begrijpt me gewoon niet; hoe mannen en vrouwen met elkaar praten*. Amsterdam: Prometheus.
- Thornborrow, J. (2002). *Power talk: Language and interaction in institutional discourse*. Londen, New York, enz.: Longman.
- Thorne, B., & Henley, N. (1975). *Language and sex; difference and dominance*. Rowley Mass.: Newbury House.
- Uchida, A. (1992). When 'difference' is 'dominance': a critique of the 'anti-power-based' cultural approach to sex differences. *Language in Society*, 21, 547-568.
- Zimmerman, D., & West, C. (1975). Sex roles, interruptions and silences in conversation. In N. Henley (Ed.), *Language and sex: Difference and dominance* (pp. 105-129). Rowley Mass.: Newbury House.